

ЮВІЛЕЙ ОЛЕКСІЯ МИКОЛАЙОВИЧА ПЛАТОНОВА

6 вересня 2007 р. виповнилось 70 років від дня народження й 46 років наукової, педагогічної й науково-організаційної діяльності лауреата Державної премії України доктора геолого-мінералогічних наук, професора Олексія Миколайовича Платонова.

Олексій Платонов у 1959 р. закінчив з відзнакою геологічний факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, а в 1961 р. був прийнятий на роботу у відділ мінералогії Інституту геологічних наук АН УРСР, де й визначилися його наукові інтереси. Спочатку, як свідчать перші наукові публікації молодого вченого (“Кристаллы анатаза из пегматоидных гранитов Яблоново-Итейменского плутона” (1962), “Работы В.И. Вернадского в области кристаллографии” (1963) та ін.), що з’явилися в київських виданнях, вони перебували цілком у галузі мінералогічної кристаллографії. Однак незабаром О.М. Платонов обирає новий науковий напрям — фізику мінералів, у якій і формується науковий світогляд майбутнього відомого вченого. Для поглиблення своїх знань у новому розділі мінералогії Олексій Миколайович у 1965 р. вступив до очної аспірантури Інституту фізики твердого тіла АН СРСР, активно вдосконалювався під керівництвом А.С. Марфуніна в обраній науковій дисципліні й у 1968 р. успішно захистив кандидатську дисертацію на тему: “Исследование физических свойств, полиптиии и изоморфных замещений в природных сфалеритах”.

У тому самому році О.М. Платонов повернувся до Києва у новостворений Інститут геохімії й фізики мінералів АН УРСР (нині — Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України), у якому пройшов шлях від молодшого наукового співробітника у відділі кристалохімії й мінералогії до завідувача відділу (з 1975 по 2003 р.) спектральних методів дослідження мінеральної речовини (у подальшому відділ оптичної спектроскопії мінералів); одночасно, в 1978—1981 рр., він був заступником директора інституту з наукової роботи.

У березні 1974 р. на вченій раді ІГЕМ АН СРСР 36-річний О.М. Платонов блискуче захищає докторську дисертацію на тему “Экспериментальное и теоретическое исследование природы и типоморфного значения окраски минералов”, оцінену фахівцями як великий внесок у мінералогічну науку, стає одним із провідних у СРСР учених у галузі фізики мінералів, зокрема її оптико-спектроскопічного напрямку, і очолює Комісію з фізики мінералів при Всесоюзному мінералогічному товаристві АН СРСР.

Перші роботи О.М. Платонова із забарвлення мінералів виконані в середині 1960-х років. З того часу протягом 40 ро-

ків він енергійно проводить оптико-спектроскопічне дослідження мінералів, завоювавши своїми працями й виступами на наукових форумах широке міжнародне визнання і очоливши цей напрям у мінералогії. Характерна риса стилю наукової творчості Олексія Миколайовича — завершення проблемних досліджень фундаментальними монографіями. Перша з них “Природа окраски мінералів”, що узагальнила матеріали докторської дисертації, з’явилася в 1976 р. За широтою охоплення матеріалу й глибиною його теоретичного опрацювання монографія не мала аналогів у світовій літературі й дотепер є неперевершеною працею з цієї галузі знань. У ній на основі дослідження спектрів оптичного поглинання й відбиття понад 500 мінеральних видів і різновидів уперше всебічно проаналізовані й теоретично обґрунтовані найважливіші типи забарвлення мінералів.

У подальшій роботі Олексій Миколайович розширює список досліджених мінералів, вивчає велику кількість мінералів з алохроматичним, псевдохроматичним і радіаційним забарвленням, багато уваги приділяє встановленню природи забарвлення рудних мінералів, зв’язку цієї важливої ознаки мінералів із кристалохімічними факторами. Підсумком досліджень слід вважати розробку принципово нових уявлень про природу забарвлення мінералів на точній фізико-кристалохімічній основі й створення загальної класифікації механізмів забарвлення мінералів.

Важливий період наукової діяльності О.М. Платонова пов’язаний із дослідженнями в галузі оптичної спектроскопії породоутворювальних силікатів. Разом зі своїми учнями, серед яких три доктори наук, Олексій Миколайович поряд із вивченням природи забарвлення й плеохроїзму цих мінералів розробляє методи кількісної оцінки їхнього забарвлення. У підсумку було переконливо показано, що колориметричні параметри є не лише узагальненою спектральною характеристикою кольоровості мінералу, що чисельно виражає особливості його спектра поглинання, а й важливим інструментом для пізнання тонких кристалохімічних і генетичних особливостей породоутворювальних мінералів. Плодотворність такого підходу підтверджена масовими дослідженнями мінералів з порід різного, у тому числі глибинного, походження, результати яких опубліковані в багатьох статтях і широко відомих монографіях. На основі цих досліджень О.М. Платонов розробив концепцію оптично активних центрів як інформативних типоморфних ознак мінералів, ознаменувавши тим самим початок нового етапу своєї наукової діяльності.

Цей етап наукової творчості О.М. Платонова характеризується концентрацією зусиль на розробці фундаментальних проблем мінералогії: з’ясування генетичної інформативності оптично активних центрів як елементів “пам’яті” мінералів; реконструкція процесів природного мінералоутворення; виявлення асоціацій оптично активних центрів, які можна було б використовувати в геологічній практиці як імовірні генетичні індикатори, елементи мінералогічного картування, прогнозні, пошукові й оцінні критерії; використання методів оптичної спектроскопії для діагностики мінералів і механізмів ізоморфних заміщень у них, оцінки якості каменесамодітної сировини й розв’язання інших гемологічних проблем.

Великий внесок О.М. Платонова в мінералогічну науку міцно затвердив його лідерство у фізиці мінералів, зокрема у створеній ним науковій школі світового класу з оптичної спектроскопії мінералів, основними компонентами якої є глибокі теоретичні й прикладні розробки фундаментальних питань сучасної мінералогії, численність учнів, плідне міжнародне співробітництво.

О.М. Платонов опублікував понад 300 наукових праць, у тому числі 8 монографій. Серед них уже згадувана перша монографія вченого, відзначена в ци-

клі робіт з теоретичної й регіональної мінералогії Державною премією України в галузі науки й техніки (1983). У 1993 р. до О.М. Платонова прийшло міжнародне визнання – йому присуджена дослідницька премія ім. Олександра фон Гумбольдта (ФРН), а в 1996 р. він був обраний почесним членом Польського мінералогічного товариства.

Плідну наукову працю О.М. Платонов талановито поєднував з педагогічною діяльністю – протягом ряду років читав спецкурси стосовно нових мінералогічних методів і пошукової мінералогії старшокурсникам геологічного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, лекції з гемології слухачам курсів у Державному гемологічному центрі України й лекції з оптичної спектроскопії мінералів у Вроцлавському університеті (Польща). Олексій Миколайович зарекомендував себе як здатний організатор різного рівня, у тому числі міжнародного, мінералогічних конференцій, семінарів і шкіл. Протягом 13 років був відповідальним секретарем, а згодом заступником головного редактора міжвідомчого республіканського збірника “Конституция и свойства минералов”, він є членом редколегій журналів “Записки Всероссийского минералогического общества”, “Мінералогічний журнал”, “Mineralogia Polonica” й “Physics and Chemistry of Minerals”.

Сердечно вітаючи з ювілеєм Олексія Миколайовича, наукова громадськість, Президія і Рада УМТ, редколегія “Записок Українського мінералогічного товариства” зичать йому доброго здоров’я й подальших творчих досягнень на благо його улюбленої науки — мінералогії.